

Craig G. Bartholomew
Michael W. Goheen

ADEVĂRATA POVESTE A LUMII

Locul nostru în narațiunea biblică

Craig G. Bartholomew
Michael W. Goheen

ADEVĂRATA POVESTE A LUMII

Locul nostru în narațiunea biblică

Traducere, studiu introductiv și note de
Cosmin Lauran

*Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte IRINEU,
Arhiepiscop al Alba Iuliei*

Ediția
REÎNTREGIREA
Alba Iulia, 2017

Coperta 1: *Predica de pe munte*, pictură murală din biserica
Saint Pierre Chanel (Bourg-en-Bresse, Franța)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BARTHOLOMEW, CRAIG G.

**Adevărata poveste a lumii : locul nostru în narațiunea
biblică** / Craig G. Bartholomew, Michael W. Goheen ; trad. de
Cosmin Luran. - Alba Iulia : Reîntregirea, 2017

ISBN 978-606-509-368-3

I. Goheen, Michael W.

II. Luran, Cosmin (trad.)

2

Traducerea a fost realizată după ediția a doua a lucrării
The Drama of Scripture: Finding Our Place in the Biblical Story
Baker Academic (Baker Publishing Group)
Grand Rapids, Michigan
2004 și 2014

CUVÂNT ÎNAINTE

O teologie biblică povestită?! Polemicile în jurul necesității sau al non-necesității unei teologii biblice sunt vechi, iar în arealul românesc sunt încă într-o fază incipientă. Cei mai mulți dintre teologii bibliști susțin necesitatea unor tratate de Teologie biblică. Cu toate acestea, eu am participat la o discuție jovială pe tema necesității unei Teologii biblice în timpul unei misiuni didactice la Institutul Saint-Serge de la Paris. Propusesem titlul unui curs introducând noțiunea „în teologia biblică”, iar după curs am avut o întâlnire cu mitropolitul Gabriel care m-a întrebat: chiar în teologia biblică, nu în Sfânta Scriptură? Atunci am înțeles că în mediul rus exista opinia potrivit căreia însăși Sfânta Scriptură este un tratat, și unicul, de teologie biblică. Nu am ripostat, dar chestiunea m-a urmărit multă vreme, fapt care m-a determinat să parcurg istoria acestei discipline și să încerc să schițez pentru mine o structură a unui astfel de tratat. Iată care este povestea Teologiei biblice.

Originea ei se găsește în sânul teologiei protestante. În secolul al XVIII-lea a apărut dezbaterea cu privire la distincția existentă între teologia sistematică și cea biblică. J.P. Gabler scria în 1797 lucrarea *An Oration on the Proper Distinction Between Biblical and Dogmatic Theology and the Specific Objectives of Each*, din care se poate observa că autorul adunase mărturii despre faptul că Biserica Creștină a cristalizat din vremuri foarte timpurii o Teologie Biblică în diferite forme¹. Numai că termenul concret de teologie biblică a fost utilizat doar începând cu 1600 cu scopul de a discerne și de a aduna un discurs unificat și consistent teologic din Scripturile

---

¹ Scobie, Charles H.H., “History of Biblical Theology”, în *New Dictionary of Biblical Theology*, T. Desmond Alexander and Brian S. Rosner (eds.), pp. 11-20, Downers Grove, III: InterVarsity, 2000.

Vechiului și Noului Testament. Era, astfel, o primă lansare a ideii unității Scripturii. Autorul mai afirma că *theologia biblica* își are începutul deodată cu cristalizarea formei Sfintei Scripturi deoarece din cadrul revelației credincioșii au încercat să adune într-un op rezumativ „istoria mântuirii”, despre care se vorbește în acești termeni începând din Deut 26,5-9; Ne 9,7-37; Ps 77, 104,105 sau în Noul Testament: FAp 7; Evr 11.

Continuarea ideii se face prin identificarea Sfântul Iri-
neu de Lyon, a lui Origen și a părinților apologeți ca promo-
tori ai primelor teologii biblice, pentru ca în epoca medie-
vală să se realizeze o sinteză hermeneutică, care exploatând
direcția alexandrină și cea antiohiană, completate de alte ope-
re patristice aplicate, să ofere cele patru sensuri de abordare
ale Sfintei Scripturi: literal (sau istoric), alegoric, moral (sau
tropologic) și anagogic (sau spiritual). Se recunoștea, astfel,
că în Scriptură sunt diferite niveluri de înțelegere care pot fi
utilizate pentru întărirea credinței și a vieții Bisericii.

Perioada reformei va aduce o diversificare și o dez-
voltare amplă a teologiei biblice. *Sola Scriptura* va duce la
accentuarea sensului gramatical și literal; vor apărea opini-
ile istorico-critice: fixarea unor *dicta probantia*; orientarea pie-
tistă, care pune în centru experiența personală și apoi *critica*
istorică și abordarea gramatico-istorică. Spinoza, Semler,
Baur, Zacharia², Hufnagel³, Kaiser⁴, De Wette⁵, Eichrodt⁶,
Sellin⁷, Procksch⁸, Vriezen⁹, Ed. Jacob¹⁰, Preuss¹¹, Von Rad¹²,

²G. T. Zacharia, *Biblische Theologie* (1771-75).

³W. F. Hufnagel, *Handbuch der biblischen Theologie* (1785-89).

⁴G. P. C. Kaiser, *Die biblische Theologie* (1813-21).

⁵W. M. L. de Wette, *Biblische Dogmatik des Alten rind Neuen Testaments* (1813).

⁶W. Eichrodt, *Theologie des Alten Testaments* (1933-39).

⁷E. Sellin, *Theologie des Alten Testaments* (1933).

⁸O. Procksch, *Theologie des Alten Testaments* (1949-50).

⁹T. C. Vriezen, *Outline of Old Testament Theology* (1970; 1949 în limba olandeză).

¹⁰Ed. Jacob, *Théologie de l'Ancien Testament* (1955).

¹¹H. D. Preuss, *Theologie des Alten Testaments* (1991-92).

¹²G. von Rad, *Theologie des Alten Testaments* (1957-60).

Westermann¹³, Stuhlmacher¹⁴, Frye¹⁵, cu toții vor căuta o structurare proprie, de multe ori calchiind tratatele de teologie sistematică sau abordând calea comparatistă și vorbindu-ne de la tema *Dumnezeului Mântuitor și Istoria*, până la *Dumnezeul binecuvântător și Creația*, toate înscriindu-se în tema generică a istoriei mântuirii. Acum avem în față o nouă direcție, direcția narativă – istoria ca povestire: Craig G. Bartholomew & Michael W. Goheen, *Adevărata poveste a lumii, locul nostru în narațiunea biblică*. Aceste dezvoltări anterioare abordării naratologice au adus cu ele unele diminuări ale aspectului revelat al Scripturii: mai întâi s-a optat pentru canonul deschis, iar în cele din urmă Biblia a fost și este abordată ca o colecție de texte.

Când observi acest tumult de tratate te întrebi: ce a determinat această prolificitate? Răspunsul nu poate fi decât unul: renunțarea la Părinți, renunțarea la Sfânta Tradiție. Iată de ce în 1936 s-a clamat în chip obiectiv: „Înapoi la Părinți”.

Și totuși, actul de abordare exegetică a Scripturii poate genera sinteze teologice, numai că acestea ar trebui să fie rodul punerii împreună a celor patru sensuri și nu abordarea lor izolată. După aceasta ar trebui să se cunoască faptul că o teologie dorește să îl facă cunoscut pe Dumnezeu, deci *nuce-le* este cunoașterea lui Dumnezeu și abia apoi vom vorbi despre modurile în care omul și creația se împărtășesc de aceasta. E necesară o teologie biblică, dar în chipul sintezelor realizate de Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul, Ioan Damaschinul sau Fotie.

Când am primit lucrarea lui Craig și Michael am avut mai întâi o reacție de reținere: o poveste?! Dar lucrurile s-au schimbat atunci când am înaintat în lecturare. Modul de rezu-

---

¹³ C. Westermann, *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen* (1978).

¹⁴ P. Stuhlmacher, *Wie treibt man Biblische Theologie?/How To Do Biblical Theology* (1995).

¹⁵ N. Frye, *The Great Code: The Bible and Literature* (1981).

mare a textului biblic este centrat pe acțiunea de evidențiere a lucrării directe a lui Dumnezeu în vederea întemeierii Împărăției, a alegerii unui popor pentru lucrarea mântuirii, a venirii Împăratului, a lucrării Bisericii și a venirii din nou a aceluiași Împărat. Perspectiva din care pleacă cei doi autori este la fel de importantă: urmărind realizarea unei inculturări eficiente, abordează mai întâi chestiunea metanarațiunii, dar, în același timp, țin cont de nivelul restrâns de cunoștințe al destinatarilor (studenții de anul I) și încearcă să determine, prin punctările lor exprese, o îndemnare/provocare la lecturarea Scripturii și la identificarea faptului că ea se adresează fiecăruia în chip special și de aceea trebuie să te regăsești în text, ca mai apoi să treci la întruparea lui.

Din această perspectivă, ținta este de factură misionară și de reafirmare a unității și a caracterului revelat al textului. Lecturând vom putea observa că la fiecare subdiviziune de text există un punct culminant al narațiunii, de genul „în această narațiune putem descoperi sensul istoriei neamului omenesc, deci și sensul vieții tale sau al vieții mele... problema este serioasă, întrucât esența creștinismului este aceea că el oferă o poveste care e a întregii lumi. Ea este un adevăr public” sau „ideea creației prin cuvânt menține distincția supremă dintre Creator și creatură. Creația nu poate fi considerată nici pe departe o emanație din Dumnezeu, o revărsare a ființei Sale sau a naturii Sale divine, ci un rezultat al voinței Sale personale. Singura continuitate dintre Dumnezeu și lucrarea Sa e dată de cuvântul Său”.

Fixările cronologice ale evenimentelor biblice ne arată cum textul revelat curge în creuzetul cultural al omenirii pentru a-l determina pe om să observe și să înțeleagă actele providenței divine din acea *lectio historiae Israel*. Acolo unde nu poate, el are un sprijin real în Hristos, Care a citit și a interpretat în cheia Împărăției veșnice Vechiul Testament sau

poate veni la Epistole și la Apocalipsă pentru a înțelege realismul întoarcerii Împăratului.

Așadar, cele șase acte ale dramei sunt dezvoltate în structuri narative ce împlinesc în chip evident un scop misionar, dar și unul apologetic. Expunerea schițată și interludiile limpezesc și mai mult pe cititor captivându-l și introducându-l ca parte vie în narațiune.

Este foarte important actul traducerii, traducătorul având puterea de a te capta sau de a te îndepărta de text. În cazul traducerii de față, traducătorul a fost marcat de obsesia fidelității față de text și a mers spre o traducere literală, dar aceasta se datorează faptului că e un bun cunoscător al lexicului Misiologiei și atunci a rămas în firescul curgător al ideilor oferindu-ne o mostră de inculturare. Laudă lui și tuturor celor ce vor citi!

Pr. Ioan Chirilă, Th.d

29 septembrie 2017

Sfântul Chiriac Sihastrul

STUDIUL INTRODUCȚIV

1. Pentru o hermeneutică misionară a Sfintei Scripturi

a. Studiile biblice și misiunea

Se vorbește tot mai mult în ultimele decenii despre importanța misiunii pentru o înțelegere adecvată și o interpretare corectă a Sfintei Scripturi. Cu toate acestea, se pot constata încă dacă nu opoziții deschise, cel puțin anumite reticențe ori evitări ale subiectului, venind tocmai din spațiul în care acesta ar trebui dezvoltat: cel al studiilor biblice. Cauzele acestor reacții de neîncredere sunt și ele multiple¹. Prima problemă pare a fi însăși definiția „misiunii”, care a fost înțeleasă timp de secole ca un efort deliberat al Bisericii de a răspândi credința creștină printre necredincioși. Ea s-ar rezuma, astfel, la actul evanghelizării și, în mod special, la misiunile transculturale. Din această perspectivă, misiunea poate fi o sarcină importantă a Bisericii, dar cu greu ar putea fi considerată ca bază pentru o hermeneutică biblică, mai ales dacă vorbim despre Vechiul Testament. Schimbări majore în reflecția teologică asupra misiunii au avut loc pe la mijlocul secolului al XX-lea, culminând cu discuțiile în jurul conceptului „missio Dei”².

A doua problemă, care derivă din prima, este legată de disciplina „misiologiei”, care nu este încă luată în serios

---

¹ Preluăm în această prezentare argumentația lui Michael W. Goheen din studiul „A History and Introduction to Missional Reading of the Bible”, publicat în volumul colectiv *Reading the Bible Missionally*, Michael W. Goheen (ed.), William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 2016, pp. 3-27. Textul are în vedere situația Bisericii occidentale, dar se poate aplica, cel puțin în parte, și la contextul răsăritean.

² Propus de misiologul german Karl Hartenstein (1894-1952), în anul 1934.

în spațiul academic, considerată ca fiind limitată la problemele practice ale Bisericii. Ca o consecință a dihotomiei iluministe teorie-practică, misiologia este văzută ca o disciplină care nu se apropie de rigorile complexe ale disciplinelor teologice teoretice.

La această „caricatură” au contribuit însă misiologii înșiși, și aceasta este cea de-a treia problemă. Pe de o parte, aceștia se complac adesea în poziția „secundară” a teologiei practice, fără a se angaja mai profund în curriculumul teologic. Chiar și atunci când o fac, de pildă atunci când caută în Sfânta Scriptură fundamente biblice și teologice pentru misiune, metoda lor e considerată adesea ca una naivă. Cum se întâmplă acest lucru? În primul rând, ca urmare a aceluiași spirit iluminist, bibliștii s-au obișnuit să opereze o separație între obiect și subiect, preferând o abordare „neimplicată”. În cazul Scripturii, textul sfânt devine, astfel, un obiect examinat și disecat, iar nu unul pe care să-l ascuți și să-l urmezi. În această perspectivă nu există conexiuni directe între text și prezent. Misiologii reacționează împotriva acestei distanțe impuse, dar căutând relevanța contemporană a textului biblic, eșuează de regulă să respecte distanța culturală, ducând propriile lor preocupări misionare în textul biblic. Nerespectând rigorile metodologice ale bibliștilor, ei devin vulnerabili la o aplicare simplistă a textului la situația misionară contemporană.

În al doilea rând, bibliștii pun mare accent pe diversitatea literară, teologică și semantică a Scripturii, dând naștere la tot mai multe arii de competență în cadrul studiului biblic. Frustrați de aceste fragmentări și specializări, misiologii tind să reducă fundamentele biblice ale misiunii la o singură idee, un singur cuvânt sau un singur text, ca lentile hermeneutice prin care privesc Sfânta Scriptură.

O ultimă problemă în această ecuație se referă la conștiința misionară, tot mai estompată în epoca post-ilu-

ministă. Ca o consecință, tot felul de asumții ne-misionare au început să influențeze studiul biblic, întrucât nu există, desigur, neutralitate metodologică. Până la urmă, dacă nu mai sunt azi la modă apologetica, misiunea sau propaganda religioasă, bibliștii sunt tentați să le neglijeze.

b. Câteva semne încurajatoare

Cu toate aceste probleme, secolul XX este martorul unor semne încurajatoare. El aduce, întâi de toate, o nouă înțelegere a misiunii. Până pe la jumătatea secolului existau câteva prejudecăți larg răspândite care conturau perspectiva Bisericii asupra misiunii: (1) misiunea este o sarcină a organizațiilor paraeclesiale, în timp ce Bisericii îi revine doar un rol pastoral; (2) lumea este împărțită în două: partea de lume creștină, de unde pornește misiunea, și cea necreștină, câmpul misiunii; (3) misiunea are loc doar în această a doua parte a lumii; (4) nu este nevoie de misiune în lumea creștină, de vreme ce ea este deja încreștinată: nu este necesară decât evanghelizarea individuală a necreștinilor, fiind puțin discutată orice provocare profetică la adresa culturii noastre creștine. Aceste prejudecăți au început să cadă o dată cu descoperirea unei noi perspective asupra misiunii.

Un moment important în acest proces a fost Conferința de la Willingen, Germania, din anul 1952, unde accentul principal este pus pe misiunea lui Dumnezeu Însuși, prin trimiterea Fiului Său în lume și apoi prin trimiterea Duhului Sfânt la Cincizecime. Implicațiile acestei misiologii trinitare pentru misiunea omului vor viza în primul rând conștientizarea faptului că misiunea înseamnă mai mult decât o activitate, ea fiind în mod esențial o *identitate*. Putem vorbi în acest sens despre rolul jucat de poporul lui Dumnezeu (Israel, Biserica) în misiunea lui Dumnezeu de răscumpărare și reînnoire a lumii, așa cum este descris în relatarea scripturistică.

Pe de altă parte, s-a observat în ultimele decenii o schimbare chiar în cadrul disciplinei studiilor biblice, cu două accente: un interes crescut pentru o interpretare teologică a Scripturii și recunoașterea realității că toate lecturile unui text sunt „localizate”. Nu există, cu alte cuvinte, o poziție neutră față de text, care este întotdeauna influențat de context, de situarea istorică ori culturală. Mai mult decât atât, optimistă este și apariția unor abordări hermeneutice care iau în serios teme „longitudinale” ale Scripturii și mesajul întregului canon scripturistic.

În fine, un important semn de speranță este creșterea contribuției biblistilor la conversație de-a lungul ultimului secol. Dacă în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX tema „Scriptură și misiune” era tratată exclusiv de misiologi și misionari, lucrurile încep curând să se schimbe. Apar, în acest sens, mai multe volume importante pe această temă, scrise de teologi cu dublă specializare – biblică și misiologică – sau de teologi bibliști, precum cele redactate de Johannes Blauw³, Donald Senior*, Carroll Stuhlmueller*, David Bosch* sau

---

³ Johannes Blauw, *The Missionary Nature of the Church*, McGraw-Hill, New York, 1961. Johannes Blauw s-a născut la data de 10 iulie 1912 și a fost secretar al Consiliului Misionar din Olanda, dar și membru al Comisiei pentru Misiune și Evanghelizare Mondială din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor. Teza sa de doctorat, cu titlul *The Missionary Nature of the Church*, avea să demonstreze importanța Bibliei în planul misionar al Bisericii.

* Donald Senior (n. 1940), teolog romano-catolic, rector al Universității din Louvain, Belgia, unde predă Noul Testament. De asemenea, membru al Comisiei Biblice Pontificale între 2001-2010.

* Carroll Stuhlmueller (1923-1994), teolog romano-catolic american, profesor de Vechiul și Noul Testament la Chicago. Colaborarea celor doi teologi catolici s-a concretizat în volumul: Donald Senior and Carroll Stuhlmueller, *The Biblical Foundations for Mission*, Orbis, Maryknoll, New York, 1983.

* David J. Bosch (1929-1992), teolog reformat sud-african, doctor în Noul Testament al Universității din Basel, sub îndrumarea lui Oscar Cullmann. Profesor de Misiologie la Universitatea Africii de Sud (cea mai mare de pe continentul african), a refuzat catedra de Misiune și ecumenism de la „Princeton Theological Seminary”, preferând să rămână în țara natală pentru a lupta îm-

Christopher Wright*.

În ultimul deceniu, bibliști și misiologi din toată lumea se întâlnesc anual în cadrul SBL (*Society of Biblical Literature*) pentru a dezbate tema hermeneuticii misionare a Sfintei Scripturi. Bibliști precum N.T. Wright*, Richard Bauckham* sau

---

potrivă apartheid-ului sud-african. Cele mai importante lucrări despre relația dintre Scriptură și misiune: *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*, Orbis, Maryknoll, New York, 1991; "The Why and How of a True Biblical Foundation for Mission", în *Zending op Weg Naar de Toekomst*, J. Verkuyl (eds.), Kok, Kampen, 1978; "Mission in Biblical Perspective", *International Review of Mission* (1985): pp. 531-538; "Toward a Hermeneutic for «Biblical Studies and Mission»", *Mission Studies* 3.2 (1986): pp. 65-79; "Reflections on Biblical Models of Mission", în *Toward the Twenty-First Century in Christian Mission*, James M. Phillips and Robert T. Coote (eds.), Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1993, pp. 175-192.

* Christopher J. H. Wright (n. 1947), teolog anglican, profesor de Vechiul Testament în India și Marea Britanie. Director al școlii misionare „All Nations Christian College” (1993-2001), în prezent, director internațional la „Langham Partnership International”. O carte fundamentală pentru interpretarea misionară a Sfintei Scripturi este *The Mission of God: Unlocking the Bible’s Grand Narrative*, InterVarsity, Downers Grove, Illinois, 2006. Alte lucrări pe această temă: "Mission as a Matrix for Hermeneutics and Biblical Theology", în *Out of Egypt: Biblical Theology and Biblical Interpretation*, Craig Bartholomew, Mary Healy, Karl Möller, and Robin Parry (eds.), Scripture and Hermeneutics Series 5, Zondervan, Grand Rapids, Michigan, 2004, pp. 102-143; "Truth with a Mission: Reading All Scripture Missiologically", *Southern Baptist Journal of Theology* 15.2 (2011), pp. 4-15; "Mission and Old Testament Interpretation", în *Hearing the Old Testament: Listening for God’s Address*, Craig G. Bartholomew and David J. H. Beldman (eds.), Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 2012, pp. 180-203.

* N. T. Wright (sau Tom Wright, n. 1948), teolog anglican, episcop de Durham între 2003-2010, profesor de Noul Testament la „St. Mary’s College”, Universitatea St Andrews, Scoția. Propune o lectură misionară a Sfintei Scripturi începând cu volumul *The New Testament and the People of God*, Fortress, Minneapolis, 1992.

* Richard Bauckham (n. 1946), teolog anglican, specialist în Noul Testament, predă în prezent la colegiul teologic „Ridley Hall” din Cambridge. Relevant pentru tema de față, a scris: *Bible and Mission: Christian Witness in a Postmodern World*, Baker, Grand Rapids, Michigan, 2003; "Mission as Hermeneutic for Scriptural Interpretation", în *Reading the Bible Missionally*, Michael Goheen (ed.), Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 2016, pp. 28-44; "Reading Scripture as a Coherent Story", în *The Art of Reading Scripture*, Ellen F. David and Richard B. Hays (eds.), Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 2003, pp. 40-47.

Joel Green* pledează în ultimii ani pentru o lectură misionară a Scripturii. La aceștia li se adaugă și autorii cărții de față, un biblist și un misiolog, așa cum vom vedea la finalul acestei introduceri.

Un lucru interesant și de mare importanță este faptul că opțiunea pentru o hermeneutică misionară a Scripturii nu este justificată de regulă prin experiența misionară personală într-o țară îndepărtată, ci tocmai prin studiul Scripturii înseși, așa cum arată o corespondență via email dintre N.T. Wright și Michael W. Goheen. Teologul englez scrie: „Atunci când îmi proiectam cărțile credeam la început că scriu o «Teologie a Noului Testament», dar am realizat treptat că este vorba despre o «Misiologie a Noului Testament»”⁴. Cu alte cuvinte, punctul de pornire pentru o hermeneutică misionară nu este misiunea practică, ci studiul Scripturii! Sfânta Scriptură este cea care, citită și studiată atent, oferă legitimitatea și, am putea spune, chiar necesitatea unei asemenea opțiuni.

c. Ce este hermeneutica misionară?

Dar ce este și ce implică în fapt o hermeneutică misionară a Sfintei Scripturi? Trei precizări succinte sunt nece-

---

* Joel Green (n. 1956), teolog american, decan și profesor de Noul Testament la „Fuller Theological Seminary”, Pasadena, California. Este editor general al seriei de comentarii nouotestamentare *New International Commentary on the New Testament*, fost rector al societății biblice SBL, pomenită mai sus. Autor prolific, a scris pe tema hermeneuticii misionare: “Scripture in the Church: Reconstructing the Authority of Scripture for Christian Formation and Mission”, în *The Wesleyan Tradition: A Paradigm for Renewal*, Paul Wesley Chilcote (ed.), Abingdon, Nashville, 2002, pp. 38-51; “Recovering Mission-Church: Reframing Ecclesiology in Luke-Acts”, în *We Confess 9.5* (2003): pp. 3-5; “Neglecting Widows and Serving the Word? Acts 6:1-7 as a Test Case for a Missional Hermeneutic”, în *Jesus Christ, Lord and Savior: Essays in Honor of I. Howard Marshall*, Jon Laansma, Grant Osborne, and Ray Van Neste (eds.), Paternoster/Eugene, OR: Wipf & Stock, Carlisle, 2011, pp. 151-160.

⁴ Michael W. Goheen, „A History...”, p. 15.

sare în acest punct al discuției. În primul rând, trebuie să fim conștienți de centralitatea misiunii în povestea biblică. Ce înțelegem prin „poveste” biblică vom vedea în curând. Accentuăm deocamdată faptul că o hermeneutică misionară a Scripturii are ca punct de plecare misiunea lui Dumnezeu Însuși, care începe imediat după căderea omului în păcat. Astfel, cum am putea interpreta sfâșietorul strigăt al lui Dumnezeu din Geneză, care pare să zdruncine temeliile creației: „Adame, unde ești?” (Gen 3,9), decât ca pe un început al căutării omului căzut de către Dumnezeu, în urma eșecului relațional al libertății.

Întreg Vechiul Testament dă mărturie despre această căutare și această misiune. Dumnezeu alege mai întâi un popor – *particular* – în vederea unui scop *universal* – mântuirea tuturor popoarelor. Două texte vechitestamentare sunt esențiale în acest sens, ele jalonând istoria misiunii lui Dumnezeu: Geneză 12,1-3 și Exod 19,3-6. Cel dintâi este o „schiță teologică a istoriei răscumpărării lumii”⁵, arătând cum Dumnezeu îl alege pe Avraam ca strămoș al poporului prin care va veni izbăvirea întregii lumi. Cel de-al doilea ne prezintă identitatea și rolul acestui nou popor – Israel – în misiunea lui Dumnezeu în lume.

De aici decurge și cea de-a doua precizare care trebuie făcută pentru o bună înțelegere a hermeneuticii misionare a Scripturii. Misiunea nu mai poate fi privită doar ca o acțiune individuală de a duce credința noastră și altora, care nu au cunoscut-o până acum, ci, înainte de toate, ca o *vocație* de a juca un rol în lucrarea lui Dumnezeu de mântuire a lumii. Misiunea noastră nu este altceva decât o misiune prin participare. Este și motivul pentru care ea este o datorie: dacă misiunea lui Dumnezeu este încă în desfășurare, suntem și noi datori să facem parte din ea, la fiecare nivel al vieților noastre.

---

⁵ William Dumbrell, *Covenant and Creation: A Theology of the Old Testament Covenants*, Nashville, Nelson, 1984, p. 66.

În fine, o lectură misionară a Scripturii are, desigur, și o coordonată practică: ea facilitează formarea Bisericii pentru practica ei misionară. Trebuie să înțelegem în acest sens tripla relație dintre Scriptură și misiune. Sfânta Scriptură este, în același timp, o *mărturie*, un *instrument* și un *produs* al misiunii. Ea dă mărturie despre misiunea lui Dumnezeu în căutarea omului pierdut, dar și despre misiunea Bisericii ca participare la acea misiune divină, fiind, totuși, și o consecință a misiunii, așa cum putem vedea, de pildă, la Sfântul Apostol Pavel. Dar ea este și un instrument al misiunii, oferindu-ne chiar și azi, la mii de ani după ce a fost scrisă, modele de practică misionară și mai ales un ethos misionar care să ne îndrume în misiunea noastră. Scriptura este actuală în fiecare generație nu neapărat în sensul că oferă soluții concrete la toate situațiile concrete de viață, ci în primul rând prin faptul că ne pune la dispoziție, după o lectură atentă și onestă, o lentilă hermeneutică prin care putem judeca toate aspectele vieților pe care le trăim, azi și întotdeauna.

2. *Sfânta Scriptură ca poveste unică și unitară*

Dacă Sfânta Scriptură este, înainte de toate, povestea misiunii lui Dumnezeu în lume, atunci această misiune este cea care îi conferă o unitate și o coerență indiscutabile. Ce înseamnă, însă, o „poveste” și acum aplicăm acest concept la conținutul Scripturii? El nu are desigur nicio legătură cu acuzațiile de „basm” sau „mitologie” care i se aduc uneori și la care este pe nedrept redusă de așa-zisele minți „critice”. Sfânta Scriptură este, într-adevăr, o poveste, o poveste unică și irepetabilă, dar una care umple de sens însăși povestea lumii în care trăim.

a. *Poveștile lumii: delimitări, obiecții, pericole*

Fiecare viață umană e modelată de o anumită poveste. Poate fi povestea vieții mele, a vieții comunității în care trăiesc, a țării mele sau a unei alte realități care-mi intersectează existența. În funcție de povestea din care fac parte, viața mea capătă un anumit sens și o anumită direcție. În lumea și în timpul în care trăim, două par a fi poveștile predominante: povestea biblică și cea umanistă. Care sunt însă trăsăturile care le oferă statutul de „poveste”, de cadru de viață în care eu pot să aleg să-mi trăiesc existența personală?

Mai întâi, amândouă pretind că spun adevărata poveste a lumii. În limbaj postmodernist, ele sunt niște *metanarațiuni*. Sau, în limbajul lui Hegel, fiecare dintre ele pretinde că este „istoria universală” a lumii. În al doilea rând, ambele sunt *comprehensive*, adică se referă la viața cu toate dimensiunile ei: socială, culturală, politică sau personală. În al treilea, sunt amândouă *religioase*, cu alte cuvinte înrădăcinate în angajamente sau credințe fundamentale. În fine, fiecare lansează o invitație de a trăi în respectiva poveste și de a-i urmări scopurile⁶. Totuși, este evident că cele două „povești” sunt incompatibile, fie și numai prin prisma exclusivismului pe care-l revendică fiecare. Nu le putem alege pe amândouă.

Fără a intra aici în detaliile legate de povestea umanistă, ne vom referi rezumativ la povestea biblică, la angajamentele pe care le implică ea, la obiecțiile care i se aduc, la provocările pe care le lansează la adresa poveștii concurente și la importanța de a vedea în ea o poveste unică și unitară.

---

⁶ Michael W. Goheen, „Reading the Bible as One Story”, rezumat al celor două prezentări susținute de Michael Goheen în cadrul conferinței „Inhabiting the Biblical Story” la Victorian University of Wellington, Wellington, Noua Zeelandă, 16 iulie 2005. Text disponibil pe www.biblicaltheology.ca, la secțiunea „Articole”.

Principalele obiecții la perspectiva Scripturii ca metanarațiune vin din două direcții⁷. Pe de o parte, așa cum am amintit deja, bibliștii sunt cei care accentuează de regulă diversitatea Scripturii și a temelor care o străbat, ceea ce lasă puțin loc unei perspective unitare a Bibliei. Pe de altă parte, postmodernismul însuși atacă ideea de metanarațiune în general, întrucât aceasta ar fi prin definiție una tiranică⁸. Nu poate exista o poveste totală a lumii, care să explice lumea ca întreg, de vreme ce opțiunile personale sunt atât de importante, iar pluralismul (religios, în cazul nostru) este o realitate indiscutabilă și de nerezolvat printr-o poveste unică. Fiecare popor, fiecare individ are povestea lui. S-a vorbit chiar despre un „imperialism narativ” al Bisericii⁹, în care aceasta tinde să suprime toate narațiunile personale ale umanității și orice încercare de a scrie una nouă.

Ceea ce se pierde însă din vedere de cele mai multe ori este faptul că Scriptura nu caută o victorie intra-istorică, așa cum fac, de pildă, povestea musulmană, poveștile progresului rezultate din iluminism sau povestea globalizării economice. Răspunsul creștin la criticile postmoderniste asupra metanarațiunii biblice este Crucea. Pe Cruce, Iisus moare pentru adevăr. El nu îl impune cu forța, nu silește pe nimeni să-L urmeze. Termeni precum „tiranie”, „forță” sau „opresiune”, folosiți de criticii metanarațiunii, sunt străini poveștii biblice. Aici, cuvintele care contează sunt „iubire”, „suferință” sau „slăbiciune”.

---

⁷ Pentru o prezentare în detaliu a principalelor obiecții, cf. Craig G. Bartholomew and Michael W. Goheen, „Story and Biblical Theology”, în *Out of Egypt, Biblical Theology and Biblical Interpretation*, Craig Bartholomew et al. (eds.), pp. 158-167.

⁸ Principalii critici ai metanarațiunii au fost filozofii francezi Jean-François Lyotard și Michel Foucault. Lyotard definește postmodernismul ca o lipsă de încredere față de metanarațiuni. Cf. J.-F. Lyotard, *The Postmodern Condition*, G. Bennington and B. Massumi (transl.), University of Minnesota Press, Minneapolis, 1984, p. xxiv.

⁹ Richard Bauckham, *Bible and Mission*, p. 89.

Mai mult decât atât, Evanghelia era destinată de la început să se răspândească în întreaga lume, potrivit cuvintelor Lui Hristos (cf. Ap 1,8), ceea ce nu va însemna, însă, oprirea diversității și a particularismului, ci dimpotrivă, preluarea acestora și îmbrăcarea lor în noi forme, păstrându-li-se libertatea de exprimare. Dacă Evanghelia se împotrivesc în vreun fel noilor realități, aceasta se întâmplă doar atunci când ea stă împotriva idolatriei poveștilor culturale locale pe care le întâlnește, purificându-le.

Criticând orice tip de metanarațiune, postmodernismul le expune pe toate ca proiecte totalitare ale puterii și dominației, înlocuind pretențiile lor universaliste cu particularul, diversitatea și relativismul. Dar ceea ce nu reușește postmodernismul este să ofere o alternativă la povestea capitalismului global, și aceasta întrucât nu are la îndemână o altă poveste care să-i reziste. Mai mult, el devine complice la nedreptățile acestuia, de vreme ce relativismul lui este ușor asimilat în pragmatismul economic necesar pentru cultura consumismului individualist din care trăiește globalizarea economică. Există, în acest context, și pericolul ca Scriptura să devină ideologia forțelor acestei lumi, ceea ce se poate evita doar dacă ea este privită ca o poveste, care poate fi o alternativă la povestea capitalismului global contemporan¹⁰.

*b. Adevărata poveste a lumii:
definiții, provocări*

De ce este atât de important să vedem în Scriptură o singură – unică și unitară – poveste a lumii? În primul rând, pentru că tocmai aceasta este Scriptura prin natura ei. Pier-

---

¹⁰ Michael W. Goheen, "The Urgency of Reading the Bible as One Story in the 21st Century", conferință susținută la Regent College, Vancouver, BC, 2 noiembrie, 2006. Disponibilă pe www.biblicalthology.ca, la secțiunea „Articole”.

derea unității narative aduce cu sine pierderea puterii și autorității ei. În al doilea rând, ea ne ajută să ne înțelegem identitatea de popor al lui Dumnezeu, de vreme ce povestea ei este povestea lui Dumnezeu, la care suntem chemați să participăm și noi. În al treilea rând, ea ne oferă oportunitatea și sprijinul de a rezista idolatriei culturale contemporane. Acest lucru poate fi realizat fie prin „subversiune” (N.T. Wright)¹¹ în sensul că în calitatea ei de metanarațiune supune toate celelalte povești rivale, dar nu prin forță, ci prin alternativă și alegere, și mai ales prin evidență, fie printr-un „conflict misionar” (Lesslie Newbigin*), la care ne invită Scriptura în dialogul nostru cu povestea umanistă.

Care sunt, însă, provocările pe care le adresează Scriptura ca metanarațiune culturii noastre contemporane? N.T. Wright ne oferă un răspuns în șase puncte, într-o prezentare recentă¹². (1) Prima provocare vizează *păgânismul* contemporan, cu formele sale de panteism și dualism. Împotriva acestora, Scriptura ne învață că Dumnezeu este Unul, Creator al universului. Creația Sa este bună, dar nu se identifică cu El. Răul apare ca un accident în această creație bună și va fi extirpat în cele din urmă. (2) Împotriva *idealismului*, Scriptura nu se rezumă la abstracțiuni, la prezentări generale de valori și adevăruri absolute, ci ne oferă realități concrete, ca iubirea, dreptatea, iertarea lui Dumnezeu față de o lume reală, istorică. (3) Împotriva *postmodernismului* în care accentul cade pe

¹¹ N.T. Wright, *The People of God...*, p. 132.

* Lesslie Newbigin (1909-1998), misiolog englez reformat, unul dintre primii episcopi din India de sud. A dezvoltat ideea de „conflict misionar” în cărți precum *Proper Confidence: Faith, Doubt, and Certainty in Christian Discipleship*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1995 sau *The Gospel in a Pluralist Society*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1989.

¹² N.T. Wright, „The Bible for the Postmodern World”, Latimar Fellowship, Orange Memorial Lecture, 1999, text disponibil pe www.biblicaltheology.ca la secțiunea „Articole”.

deconstrucția metanarațiunii și pe individualism, Scriptura ne prezintă un Iisus care nu a fost nicidecum un simplu autor de aforisme paradoxale care a provocat ordinea socio-culturală, oferind doar un model de *do-it-yourself*, unde fiecare își construiește singur relația cu lumea sau cu sinele. (4) Împotriva *structurii puterii păgâne* (și *politice*), Vechiul Testament ne pune în față un Dumnezeu care înfruntă idolii popoarelor, iar Noul Testament un Iisus care este adevăratul și singurul Conducător al lumii. Acest adevăr nu este unul interior, privat, ci, după o formulă deja celebră, un „adevăr public”¹³. (5) Împotriva *eshatologiilor* rivale, ne învață că „veacurile de aur” ale unei omeniri fără Dumnezeu nu au durat. Așa cum a apus epoca de aur promisă în timpul împăratului Augustus se va stinge și noua epocă („New Age”) a democrației contemporane, lăsând toate loc biruinței finale a adevăratului Împărat, la sfârșitul timpului. (6) Cât despre celelalte *religii* ale lumii, nu se poate spune decât un singur lucru: dacă Sfânta Scriptură spune adevărul, atunci toate celelalte religii nu o fac. Este o provocare la adresa concepției postiluministe a deismului, în care fiecare îl vede, altfel, pe același Dumnezeu, eșuând într-un pluralism relativist care nu poate avea nicio legătură cu Adevărul, unic prin definiție.

Tuturor acestor provocări contemporane, Sfânta Scriptură le opune un singur adevăr. O singură poveste. O poveste pe care o oferă lumii pentru ca aceasta să-și înțeleagă identitatea, vocația, finalitatea. Este povestea răscumpărării lumii într-un decor al creației și căderii ei. Atunci când vorbim despre povestea biblică în calitatea ei de narațiune – sau metanarațiune – facem de fapt o afirmație ontologică¹⁴: Scriptura ne spune *cum este lumea de fapt*¹⁵, cum a fost ea creată sau cum a venit

---

¹³ N.T. Wright, *The New Testament...*, p. 42.

¹⁴ Michael W. Goheen, „Reading the Bible as One Story”.

¹⁵ N.T. Wright, *The New Testament...*, p. 40.

la existență. Ea nu este o poveste despre un anumit grup etnic sau o anumită religie. Ea face o afirmație comprehensivă despre lume: este un adevăr public!

Sfânta Scriptură este o poveste. Este povestea lui Dumnezeu. Este povestea misiunii Lui neîntrerupte în favoarea omului. O poveste unică, o poveste universală, o poveste unitară. Totuși, această unitate nu înseamnă că Scriptura trebuie văzută ca un fel de roman, oricât de bine scris, ea rămânând la statutul ei de colecție de narațiuni din epoci diferite, la care se adaugă un material non-narativ, precum cărțile poetice sau sapiențiale. Cu toate acestea, accentele principale ale poveștii Scripturii sunt puse de multe ori diferit, existând o pluralitate de perspective din care este redat un același subiect (vezi cazul Evangheliilor). Pe de altă parte, Scriptura nu este doar un document narativ. Ea cuprinde și alte genuri: rugăciune, poezie, legislație, etică etc. O poveste nu este în mod necesar pur narativă. Despre viața unui scriitor putem afla mai multe și din creația sa literară. La fel, povestea Scripturii devine mai limpede atunci când citim în cheie adecvată cărți precum Psalmii, epistolele sau Apocalipsa.

Până la urmă, ce este de fapt o poveste? Pentru unii, ea este o narațiune construită lingvistic de o comunitate religioasă, căreia îi lipsește însă istoricitatea. Ea are, în acest sens, mai mult un caracter moral, de model, de îndrumare a comunității pentru care a fost scrisă. Pentru Michael Goheen, unul dintre autorii cărții de față, ea este o adevărată interpretare a istoriei, concluzia teologului canadian fiind aceea că este important ca aceste evenimente (descrise în Scriptură) să se fi întâmplat cu adevărat.

3. Misiunea în Universitate: două biografii exemplare

a. Repere bio-bibliografice

Nu de puține ori ne plângem în teologia noastră universitară, și nu numai, de divorțul constatat între teorie și practică, între predare și aplicare, între viața de la catedră și viața personală. Este o realitate evidentă nu doar în spațiul ortodox, din interiorul căruiia facem aceste afirmații, ci și în cel considerat de multe ori oarecum mai „fervent”, spațiul protestant. Un divorț despre care dau mărturie și autorii cărții de față. Prin cuvânt, dar nu prin faptă. Așa cum se va vedea din această scurtă prezentare bio-bibliografică, autorii despre care vorbim au refuzat – și refuză în continuare – să opereze această distincție în viața lor.

Totuși, pentru mai multă claritate, trebuie să precizăm de la bun început că în cazul de față nu înțelegem prin „practică” o misiune concretă „overseas”, așa cum se obișnuiește de altfel în lumea protestantă. Este vorba de un cu totul alt tip de misiune. Una pe care, la fel, se pare că o uităm uneori. Am putea-o numi „misiunea în Universitate”. Adică acel tip de angajament care nu se poate rezuma la cărțile pe care le scrii sau la cursurile pe care le ții, ca parte necesară a activității tale academice, ci care trece mai departe, dincolo de granițe culturale, religioase, etnice sau de altă natură. Este vorba despre o conștiință misionară pe care ar trebui să o avem cu toții. Și pe care autorii cărții de față o demonstrează cu prisosință, dar nu ostentativ, ci modest, indirect, prin mărturia vieții lor academice sau pastorale.

Așa cum veți vedea mai jos, este greu de imaginat o activitate teologic-misionară atât de vastă la vârsta pe

care o au autorii noștri. De asemenea, este de evidențiat și pregătirea interdisciplinară academică de care aceștia dau dovadă. Mai mult decât atât, am fost frapați de la început de deschiderea cu care Michael Goheen (cel care ne-a facilitat traducerea acestei cărți) a răspuns în detaliu și fără rest demersului nostru. Este locul și momentul să îi mulțumim pentru o promptitudine și o modestie destul de rare în cercurile academice. Precizăm și faptul că datele bio-biliografice sunt doar un rezumat al activității celor doi teologi americani.

Craig G. Bartholomew

S-a născut la 3 august 1961, în Africa de Sud. Este cetățean britanic cu rezidență permanentă în Canada.

- **În prezent**

Director al Institutului de Etică Creștină *Kirby Laing* din cadrul Universității din Cambridge (începând din septembrie 2017).

Adjunct faculty, Senior Research Fellow, *Trinity College*, Bristol (începând cu anul 2009).

Herzl Institute Senior Fellow (2015-2017).

- **În trecut**

Hirotonit diacon în 1986, preot din 1987.

Preot pastoral al Bisericii Angliei din Africa de Sud (1987-1989).

Lector în Vechiul Testament și Ebraică, *George Whitefield College*, Cape (1989-1992).

Cercetător în Teologie și Studii Religioase, *School of Humanities, University of Gloucestershire*, UK (1996-2003).

Visiting Professor (Biblice și Hermeneutică) la *Chester University*, UK (2004-2007).

H. Evan Runner Professor of Philosophy and Professor of Religion and Theology la *Redeemer University College*, Ancaster, Ontario, Canada (începând cu anul 2004).

- **Studii**

Diplomă în Teologie (1981), *Bible Institute of SA*, Cape B.Th. (1982), *University of South Africa* (Vechiul și Noul Testament).

M.A. (1984/1988), *Oxford University*.

M.A. (1992), *Potchefstroom University* (În Vechiul Testament. Titlul tezei: *The Composition of Deuteronomy. A Critical Analysis of the Approaches of E.W. Nicholson and A.D.H. Mayes*).

Cercetător în filozofie la *Institute for Christian Studies*, Toronto. (1992-1993).

Ph.D. (1997), *Bristol University*.

Cercetător doctoral privind relațiile dintre filozofie, teoria literaturii și hermeneutica Vechiului Testament, cu exegeză la cărțile sapiențiale. Titlu: *Reading Ecclesiastes: Old Testament Exegesis and Hermeneutical Theory*.

- **Activitatea**

A scris 11 cărți și zeci de articole și studii în reviste din Italia, Anglia, Africa de Sud sau SUA. Peste 40 de capitole în volume colective, multe dintre ele editate de el însuși. Are în pregătire alte 4 cărți și un proiect în 4 volume pe marginea Vechiului Testament.

Este colaborator al mai multor societăți academice, conducător de doctorat în domeniile: etica Vechiului Testament, epistemologia în Vechiul Testament, ecesiologie, hermeneutică sau filozofie. Este membru, fondator sau președinte al

mai multor asociații, edituri sau centre teologice. A susținut peste 100 de conferințe în SUA, Marea Britanie, Geneva, Ierusalim, Coreea de Sud, Canada.

- **Cărți publicate (selecție):**

Ecclesiastes, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2009.

Where Mortals Dwell: A Christian View of Place for Today, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2011.

When You Want to Yell at God: The Book of Job, Lexham Press, Bellingham, Washington, 2014.

Excellent Preaching, Lexham, Bellingham, Washington, 2015.

Introducing Biblical Hermeneutics: A Comprehensive Framework for Hearing God in Scripture, Baker Academic, Grand Rapids, 2015.

Michael W. Goheen

S-a născut pe data de 23 septembrie 1955.

- **În prezent**

Director of Theological Education – *Missional Training Center*, Phoenix (începând cu anul 2012).

Profesor Asociat și cercetător în Misiologie la *Trinity College*, Bristol.

Scholar in residence pentru *Surge Network of Churches*.

- **Studii**

1980 – B.A. summa cum laude, *Florida Atlantic University* (Istorie).

1983 – M.A. summa cum laude, *Westminster Theological Seminary*, Philadelphia (Teologie Sistemătică).

1988-1991 – Studii doctorale la *Institute for Christian Studies*, Toronto.

2000 – PhD, *University of Utrecht* (Eclesiologie misionară).

- **Activitate**

Preot din 1985.

Profesor asociat, *visiting scholar* în SUA și Canada (la peste 10 universități).

A scris sau editat 11 cărți și aproape 30 de capitole în volume colective. Peste 70 de articole și recenzii. Peste 400 de conferințe (!) în: SUA, Canada, Marea Britanie, Olanda, Ucraina, Ungaria, Coreea de Sud, Japonia, Africa de Sud, România (2002)¹⁶, Brazilia, Indonezia, Australia, Noua Zeelandă.

- **Cărți publicate (selecție):**

“As the Father Has Sent Me, I Am Sending You”: J.E. Leslie Newbiggin’s *Missionary Ecclesiology*, Boekencentrum Publishing House, Zoetermeer, 2000.

A Light to the Nations: The Missional Church and the Biblical Story, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2011.

Introducing Christian Mission Today: Scripture, History, and Issues, Intervarsity Press, Downers Grove, 2014.

- **Cărți scrise în colaborare (Michael Goheen și Craig Bartholomew)**

Living at the Crossroads: An Introduction to Christian Worldview, Baker Academic, Grand Rapids, SPCK, London, 2008.

---

¹⁶ Cu o posibilă reînțoarcere în 2018, pentru conferințe la Cluj-Napoca și Alba Iulia.

Christian Philosophy: A Systematic and Narrative Introduction, Baker Academic, Grand Rapids: 2013).

The Drama of Scripture: Finding Our Place in the Biblical Story, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2004, reeditată și revizuită în 2014.

b. Sfânta Scriptură în 6 acte

Colaborarea dintre Craig Bartholomew (un anglican) și Michael W. Goheen (un reformat) este evidentă din orice lecturare a unei bibliografii exhaustive a celor doi autori. Ea s-a concretizat de-a lungul timpului în articole, capitole de carte sau cărți editate împreună. Cartea de față este un caz special. Este o carte scrisă exclusiv de autorii americani pe o temă la care meditează de mulți ani. Așa cum mărturisesc chiar ei în prefața la prima ediție (redată în această traducere), acest travaliu i-a adus mai aproape, chiar dacă se spune în genere că poți să strici o prietenie atunci când te apuci să scrii o carte cu prietenul tău. Mai mult, această carte a devenit în scurt timp de la publicare un best-seller în Statele Unite. Este și motivul pentru care a fost tradusă deja în opt limbi și a primit chiar o versiune „populară”, de tip roman, cu mare succes la vânzări, în Anglia. Cartea a fost tradusă chiar în țări ortodoxe ca Rusia, nefiind atunci nicio mirare faptul că ea apare acum într-o traducere românească.

Cu titlul original *The Drama of Scripture*, cartea ne propune o incursiune implicată în istoria biblică, de la Geneză la Apocalipsă. Așa cum am explicat mai sus, ea ne oferă, de fapt, o viziune asupra lumii în esența ei, de la origini și până la înnoirea ei finală, la sfârșitul timpului. Această istorie adevărată a lumii poate fi împărțită, în concepția autorilor, în șase acte. În *Actul 1*, Dumnezeu aduce la ființă o creație minunată. El îi creează pe oameni după chipul Său, pentru ca aceștia să poată trăi în comuniune cu El, să exploreze și să aibă grijă de creația Sa. În *Actul 2*, oamenii refuză să trăiască potrivit

cuvântului lui Dumnezeu, căutând viața în afara Lui, ceea ce va aduce cu sine dezastrul. În *Actul 3*, Dumnezeu alege un popor, Israel, pentru a realiza scopurile Sale creaționale și răscumpărarea lumii. Israel este constituit ca popor și așezat în pământul promis pentru a străluci ca o lumină pentru celelalte popoare. Dar acest popor își ratează vocația. Dumnezeu promite, însă, prin profeți că acest eșec nu va zădărnici planul Său. În *Actul 4*, Dumnezeu Îl trimite pe Iisus pentru a continua misiunea lui Israel de a fi lumină pentru lume. Iisus, însă, face chiar mai mult: învinge puterea păcatului pe cruce și înviază din morți, inaugurând noua creație și revărsând apoi Duhul Sfânt pentru ca cei care-L urmează să aibă o pregustare în viața de aici, a mântuirii viitoare. Apoi îi adună pe ucenicii Săi și le spune: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi” (In 20,21). *Actul 5* ne relatează povestea misiunii Bisericii de la Ierusalim la Roma în primul secol creștin. Dar povestea se încheie fără un final precis. Ceea ce înseamnă că misiunea Bisericii trebuie să continue misiunea lui Iisus până la întoarcerea Sa. În această poveste suntem implicați și noi. *Actul 6* este un act care ține de viitor. El ne vorbește despre revenirea lui Iisus care va desăvârși lucrarea Sa restauratoare la sfârșitul timpului.

c. Invitație la lectură

Cartea de față spune povestea Scripturii ca metanarațiune. Chiar dacă nu dezvoltă explicit o hermenetică misionară, aceasta este încorporată în text. Pentru că este vorba, de la un capăt la altul al ei, despre povestea misiunii lui Dumnezeu în lume și pentru lume, de la crearea ei și până la desăvârșirea finală. De ce ar trebui să citiți această carte? Mai întâi, pentru că este o expunere cursivă a relatării biblice, care poate fi astfel citită ca o poveste unică, legând diferitele istorisiri și cărți ale Scripturii într-o

prezentare coerentă, unitară. Acest lucru o face accesibilă credinciosului simplu, fără studii teologice. Apoi, pentru că reușește să clarifice sau cel puțin să propună niște soluții la anumite texte sau locuri biblice controversate sau mai greu de înțeles. În acest sens, limbajul simplu al expunerii este dublat de idei teologice și comentarii ale unor pasaje „grele” ale Scripturii. Aceasta o recomandă ca pe un text pentru cei care studiază teologia, seminariști, studenți sau profesori de religie, dar și dascăli din cercurile academice.

În fine, această carte este și o invitație practică. La finalul lecturării ei, va trebui să luați o decizie. Puteți alege să o ignorați, sau cel puțin să nu vă regăsiți în ea și să o treceți la capitolul „o altă carte bună pe care am citit-o”. Sau, și aceasta este speranța noastră, puteți alege să credeți că tocmai ați trecut, cu ochii și cu gândul, prin *adevărata poveste a lumii* în care trăim. Dacă acesta este cazul, atunci vă mai rămâne un singur lucru de făcut: să căutați să vă găsiți propriul loc în această poveste, propriul rol în misiunea lui Dumnezeu în lume. Este și lucrul cel mai greu de realizat, dar și cel care merită cel mai mult alegerea noastră.

Cosmin Luran

8 septembrie 2017

La Nașterea Maicii Domnului

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A DOUA ÎN LIMBA ENGLEZĂ

Ideea acestei cărți a pornit de la o întâlnire între Mike Goheen și Craig Bartholomew în Birmingham, Anglia, în vara anului 2000. Având nevoie de un manual pentru cursul său de teologie biblică, Mike l-a abordat pe Craig, un biblist, pentru a scrie unul. Propunerea lui Craig a fost ca amândoi să lucreze la carte, pentru a acoperi, în același timp, erudiția biblică (punctul forte al lui Craig) și misiologia sau studiile *worldview** (domeniile lui Mike). Se spune că dacă vrei să strici o prietenie, apucă-te să scrii o carte împreună cu prietenul tău! Ne bucurăm să vă informăm că la sfârșitul acestui proiect, nu numai că suntem încă buni prieteni, dar și că el a fost un real câștig de ambele părți.

Adevărata poveste a lumii a fost scrisă cu gândul la studenții de anul întâi, ca un manual pentru cursul introductiv de teologie biblică de la Redeemer University College din Ancaster, Ontario, Canada. Ca universitate creștină, Redeemer e dedicată în mod special erudiției creștine ancorate biblic. Am vrea, în primul rând, ca studenții noștri să înțeleagă adevărata natură a Scripturii, care este povestea lui Dumnezeu sau adevărata poveste a lumii. Doar înțeleasă în esența sa, Scriptura poate deveni fundamentul vieții omenești, inclusiv al vieții celui care scrie despre ea. Un al doilea scop ar fi acela ca studenții să articuleze o completă viziune biblică asupra lumii, prin dezvoltarea celor mai cuprinzătoare concepte ale narațiunii biblice: creația, păcatul și răscumpărarea. Această carte a fost scrisă pentru

---

*În original *worldview studies*, un domeniu în care Michael Goheen este foarte activ. S-ar traduce prin „studii despre viziunea asupra lumii”. În cazul lui Goheen, avem de a face cu viziunea biblică asupra lumii, pe care autorul canadian o aplică la toate domeniile vieții: social, politic, economic, academic etc. (n.tr.)

a atinge primul scop și pentru a pune bazele celui de-al doilea, la care să conducă într-un mod firesc.

Cartea de față spune povestea biblică a mântuirii ca narațiune unitară și coerentă a lucrării continue a lui Dumnezeu în Împărăția Sa. După ce lumea a fost creată de Dumnezeu și coruptă apoi de răzvrătirea omului, Dumnezeu începe lucrarea de restaurare a creației Sale: „Dumnezeu nu a întors spatele unei lumi înclinate spre distrugere. El și-a întors fața spre ea în iubire, pornind pe drumul lung al mântuirii pentru a-i restaura pe cei pierduți ca popor al Său și lumea ca împărăție a Sa”¹. Biblia narează povestea călătoriei lui Dumnezeu pe acest drum lung al mântuirii. Este desfășurarea unei drame unitare și progresive a acțiunii lui Dumnezeu în istorie pentru mântuirea întregii lumi. Biblia nu este un simplu amestec de istorie, poezie, lecții de moralitate și teologie, de promisiuni confortante, principii călăuzitoare și porunci. Ea are o coerență fundamentală. Fiecare parte a Bibliei – fiecărui întâmplare, carte, personaj, poruncă, profeție sau poezie – trebuie înțeleasă în contextul unei narațiuni unice².

Mulți dintre noi au citit Biblia ca pe un simplu mozaic format din bucățele mici: fragmente teologice, morale, istorico-critice, omiletice, devoționale. Citind însă Biblia într-o asemenea manieră fragmentată, ignorăm intenția autorului ei divin de a modela viețile noastre prin povestea ei. Toate comunitățile umane trăiesc dintr-o poveste care le oferă un cadru pentru înțelegerea sensului istoriei și care le modelează și le direcționează viețile. Dacă permitem fragmentarea Bibliei,

---

¹ Contemporary Testimony Committee of the Christian Reformed Church, *Our World Belongs to God: A Contemporary Testimony*, CRC Publications, Grand Rapids, 1987, paragraful 19.

² Suntem conștienți de diferitele argumente pe care specialiștii biblici le-au adus împotriva unității Scripturii. Am abordat unele dintre aceste preocupări și probleme hermeneutice într-o manieră mai academică în „Story and Biblical Theology”, din *Out of Egypt: Biblical Theology and Biblical Interpretation*, ed. Craig Bartholomew et al. (Grand Rapids: Zondervan, 2004), pp. 144–171.

există pericolul ca ea să fie absorbită de oricare *altă* poveste proprie culturii noastre, ea încetând astfel să mai modeleze viețile noastre așa cum ar trebui s-o facă. Idolatria a deformat povestea culturală dominantă a lumii occidentale secularizate. Dacă în calitate de creștini noi îi permitem acestei povești, și nu Bibliei, să devină fundamentul gândurilor și al acțiunilor noastre, atunci viețile noastre vor exprima nu adevărurile Scripturii, ci minciunile unei culturi idolatre. Prin urmare, unitatea Scripturii nu este o chestiune minoră: o Biblie fragmentată poate da naștere unor idolatri pe care să-i caracterizeze ortodoxia teologică, integritatea morală sau evlavlia cucernică!

Dacă vrem ca viețile noastre să fie modelate de povestea Scripturii, trebuie să înțelegem bine două lucruri: povestea biblică are o unitate evidentă de care s-ar putea să depindem, iar fiecare dintre noi are un loc în acea poveste. Această carte este expunerea acelei povești. Îi invităm pe cititori să o facă povestea lor, să-și găsească locul în ea și să o îmbrățișeze ca pe adevărata poveste a lumii.

Există trei accente principale în această carte. În primul rând, am insistat asupra anvergurii universale a lucrării răscumpărătoare a lui Dumnezeu în creație. Povestea biblică nu merge spre distrugerea lumii și mântuirea noastră în ceruri, ci culminează cu restaurarea întregii creații la bunătatea ei originară. Anvergura universală a creației, păcatului și răscumpărării este evidentă de-a lungul poveștii biblice și este esențială pentru o viziune biblică fidelă asupra lumii.

În al doilea rând, am accentuat locul fiecărui credincios în povestea biblică. Patru întrebări sunt considerate fundamentale pentru o viziune biblică asupra lumii: „Cine sunt eu?“, „Unde sunt eu?“, „Ce e în neregulă?“, „Care e soluția?“. N.T. Wright adaugă o a cincea întrebare: „În ce moment ne aflăm?“³. El ne întreabă astfel: „Unde suntem noi în această

³ N. T. Wright, *Jesus and the Victory of God*, SPCK, London, 1996, pp. 443, 467-472.

poveste? Cum ne modelează ea viețile în prezent?”. Pe măsură ce vom expune marea poveste a Bibliei, vom explora răspunsurile biblice la aceste cinci întrebări.

În al treilea rând, am subliniat centralitatea misiunii în cadrul poveștii biblice⁴. Scriptura ne expune misiunea lui Dumnezeu de restaurare a creației. Misiunea lui Israel începe astfel: Dumnezeu alege un popor pentru a întrupa din nou scopurile creaționale ale lui Dumnezeu pentru omenire și pentru a fi astfel o lumină pentru neamuri, iar Vechiul Testament narează istoria răspunsului lui Israel la chemarea lui divină. Iisus intră în scenă și preia în misiunea Sa vocația misionară a lui Israel. El întrupează scopul lui Dumnezeu pentru omenire și realizează biruința asupra păcatului, deschizând calea spre o lume nouă. Când slujirea Sa pe pământ ia sfârșit, El lasă Bisericii mandatul de a continua aceeași misiune. În timpurile noastre, aflându-ne între Cincizecime și reîntoarcerea lui Iisus, principala noastră datorie ca popor al lui Dumnezeu este aceea de a da mărturie despre domnia lui Iisus Hristos asupra vieții în toate aspectele ei.

Am împrumutat de la Wright metafora Bibliei ca dramă⁵. Dar dacă Wright vorbește despre *cinci* acte (creație, păcat, Israel, Hristos, Biserică), noi am ales să spunem povestea în șase acte⁶, adăugând venirea noii creații ca element final al dramei biblice. Am adăugat, de asemenea, un prolog, care explică într-un mod introductiv ce înseamnă faptul că viața umană este modelată de o poveste.

---

⁴ Despre centralitatea misiunii în povestea biblică, vezi Christopher J. H. Wright, *The Mission of God: Unlocking the Bible's Grand Narrative* (Downers Grove, IL: InterVarsity, 2006) și Michael W. Goheen, *A Light to the Nations: The Missional Church and the Biblical Story* (Grand Rapids: Baker Academic, 2011).

⁵ N. T. Wright, "How Can the Bible Be Authoritative?", *Vox Evangelica*, no. 21 (1991): pp. 7-32; Wright, *The New Testament and the People of God* (London: SPCK, 1992), pp. 139-143.

⁶ Richard Middleton și Brian Walsh au fost primii care au adăugat un al șaselea act la analogia în cinci acte a lui N.T. Wright. Cf. *Truth Is Stranger Than It Used to Be: Biblical Faith in a Postmodern Age* (Downers Grove, IL: InterVarsity, 1995), p. 182.

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Studiu introductiv	11
1. Pentru o hermeneutică misionară a Sfintei Scripturi	11
a. <i>Studiile biblice și misiunea</i>	11
b. <i>Câteva semne încurajatoare</i>	13
c. <i>Ce este hermeneutica misionară?</i>	16
2. Sfânta Scriptură ca poveste unică și unitară.....	18
a. <i>Poveștile lumii: delimitări, obiecții, pericole</i>	19
b. <i>Adevărata poveste a lumii: definiții, provocări</i>	21
3. Misiunea în Universitate: două biografii exemplare	25
a. <i>Repere bio-bibliografice</i>	25
b. <i>Sfânta Scriptură în 6 acte</i>	30
c. <i>Invitație la lectură</i>	31
Prefață la ediția a doua în limba engleză	33

Prolog

Biblia ca metanarațiune

* p. 37 *

Actul 1

Dumnezeu Își întemeiază Împărăția

Creația

* p. 47 *

I. Cine este „Domnul Dumnezeu”?	47
II. O credință pentru Israel.....	49
III. Ce tip de literatură e Geneză 1?	51
IV. Dumnezeu Care aduce toate lucrurile la existență.....	53
V. Omul – chip al lui Dumnezeu	57
VI. Lumea ca împărăție a lui Dumnezeu.....	64

Actul 2

Răzvrătire în Împărăție

Căderea

* p. 67 *

Actul 3

Împăratul îl alege pe Israel

Mântuirea inaugurată

* p. 73 *

SCENA 1: UN POPOR PENTRU ÎMPĂRAT	73
I. Geneza: Originile lui Israel.....	73
1. <i>Declanșarea păcatului și răspunsul lui Dumnezeu</i>	73
2. <i>Legământul avraamic:</i>	
<i>binecuvântat pentru a fi izvor de binecuvântare</i>	83
3. <i>Isaac, Iacov și Iosif: patriarhii poporului lui Dumnezeu</i>	92
II. Exodul: constituirea unui popor	95
1. <i>Israel e constituit printr-un</i>	
<i>act atotputernic de răscumpărare</i>	95
2. <i>Israel e legat de Dumnezeu prin legământ</i>	103
3. <i>Dumnezeu vine să locuiască cu poporul Său</i>	114
III. Leviticul: viața cu un Dumnezeu Sfânt.....	117
IV. Numerii: călătorind spre pământul promis	120
V. Deuteronomul: la granița pământului promis.....	123
 SCENA 2: UN PĂMÂNT PENTRU POPORUL SĂU	 128
I. Iosua: darul pământului	128
II. Judecătorii: eșecul de a fi o lumină pentru neamuri	137
III. Samuel: Israel devine un regat.....	143
1. <i>Nevoia unui rege</i>	143
2. <i>Regele lui Dumnezeu</i>	144

3. Saul – regele necredincios	147
4. David – regele credincios	150
IV. Cartea Regilor: eșecul legământului.....	154
1. Solomon își începe domnia cu înțelepciune	154
2. Solomon își stabilește templul în Sion	156
3. Regatul este sfâșiat în două.....	159
4. Ilie și Elisei înfruntă un Israel necredincios	162
5. Derapajul constant al lui Israel spre dezastru și exil	165
V. Vocile profeților	168
VI. Catastrofa exilului babilonian.....	171
VII. Ezdra și Neemia: Israel se întoarce în țară.....	175

Interludiu

O poveste a Împărăției așteptându-și încheierea
Perioada intertestamentară

* p. 181 *

I. Comunitatea iudaică din Palestina și diaspora	182
II. Credința lui Israel.....	183
III. Tensiunea crește: din Persia la Roma	184
1. <i>Viața în Imperiul Persan</i>	185
2. <i>Imperiul grec sub Alexandru cel Mare</i>	187
3. <i>Imperiul grec după Alexandru</i>	188
4. <i>Revolta macabeilor (167 î.Hr.)</i> și <i>dinastia hasmoneană (până în 63 î.Hr.)</i>	191
5. <i>Israel în încleștarea Romei</i>	192
IV. Sperața Împărăției la Israel	194
V. Diferite expresii ale speranței lui Israel.....	198
1. <i>Fariseii</i>	198
2. <i>Esenienii</i>	199
3. <i>Saduceii și preoții</i>	200
4. <i>Zeloții</i>	200
5. <i>Oamenii de rând</i>	201

Actul 4**Venirea Împăratului***Mântuirea realizată*

* p. 203 *

PRIN VIAȚA SA, IISUS FACE**CUNOSCUȚĂ ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU ..... 206****I. Împărăția lui Dumnezeu în așteptarea iudaică ..... 206****II. Iisus se pregătește pentru misiunea Împărăției:**

primii ani, botezul și ispitirile 207

III. Iisus își începe misiunea Împărăției în Galileea ..... 2121. *Iisus vestește venirea Împărăției* ..... 2122. *Iisus descoperă Împărăția prin faptele Sale pline de putere* ... 2173. *Sursele puterii lui Iisus sunt Duhul Sfânt și rugăciunea* ..... 2194. *Iisus stârnește opoziție la misiunea Împărăției Sale* .... 2215. *Iisus formează o comunitate a Împărăției* ..... 2246. *Iisus îi primește pe cei păcătoși și proscrisi*..... 2287. *Iisus își instruieste comunitatea împărăției*..... 2318. *Iisus explică Împărăția prin parabolele Sale* ..... 2339. *Iisus ne cheamă să participăm la misiunea Împărăției Sale* .. 239**IV. Iisus călătorește în afara Galileei ..... 241**1. *Iisus poposește în teritoriu păgân* ..... 2412. *Cine este Iisus?* ..... 242**V. Iisus călătorește la Ierusalim..... 246**1. *Calea Crucii*..... 2472. *A fi ucenic pe calea Crucii*..... 247**VI. Iisus își încheie misiunea Împărăției în Ierusalim... 250**1. *Iisus intră în Ierusalim pe un asin*..... 2502. *Iisus decretează judecata asupra templului* ..... 2523. *Iisus își prefigurează moartea* ..... 2554. *Iisus este arestat și judecat*..... 256

PRIN MOARTEA SA, IISUS OBȚINE	
BIRUINȚA ÎMPĂRĂȚIEI LUI DUMNEZEU	260
I. Iisus moare pe cruce	260
II. Crucificarea în Imperiul Roman.....	262
III. Crucificarea în Noul Testament	265
PRIN ÎNVIEREA SA, IISUS INAUGUREAZĂ	
ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU	269
I. Iisus învie din morți	269
II. Învierea în gândirea iudaică	271
III. Învierea lui Iisus: începutul veacului ce va să vină	272
IV. Iisus își însarcinează ucenicii	274
V. Ceea ce urmează	276

Actul 5

Răspândirea Evangheliei Împăratului *Misiunea Bisericii*

* p. 277 *

SCENA 1: DE LA IERUSALIM LA ROMA	277
I. Hristos Se înalță de-a dreapta Tatălui.....	278
II. Hristos Cel înălțat își revarsă Duhul Său	281
III. Duhul formează a comunitate.....	284
IV. Mărturia Bisericii în Ierusalim	286
V. Mărturia Bisericii în Samaria și Iudeea	290
VI. Mărturia Bisericii până la Roma	295
VII. Sfântul Apostol Pavel explică Evanghelia	
în epistolele sale	303
1. <i>Sfântul Pavel în povestea biblică .....</i>	<i>303</i>
2. <i>Învățătura Sfântului Pavel:</i>	
<i>Împărăția lui Dumnezeu s-a ivit în Hristos .....</i>	<i>305</i>

3. Creșterea în viața cea nouă în Hristos	310
4. O viață nouă și o ascultare nouă	312
5. Pentru binele lumii	315
6. Venirea Domnului	317
VIII. Continuând povestea Bisericii primare	318
SCENA 2: ȘI ÎN TOATĂ LUMEA	320
1. În ce moment ne aflăm?	321
2. A fi lumină pentru lume: continuând misiunea lui Israel ...	322
3. Anunțarea Împărăției: continuând misiunea lui Iisus	323
4. O mărturie fidelă: continuând misiunea Bisericii primare...	325
I. Trăind azi în povestea lui Dumnezeu.....	328
1. Povestea întâi: o mărturie fidelă în lumea afacerilor....	329
2. Povestea a doua: o mărturie fidelă în grija pentru creație ..	332
3. Povestea a treia: o mărturie fidelă în universitate.....	334
4. Privind înainte cu speranță	336

Actul 6

Întoarcerea Împăratului Mântuirea desăvârșită

* p. 339 *

I. Sfârșitul poveștii	339
II. Evenimentele dinaintea sfârșitului	344
III. O nouă creație: restaurarea tuturor lucrurilor	345
IV. Vin curând!.....	350

Figuri

1. Întâlnirea din stația de autobuz	37
2. Percy și Abby	39
3. Mituri păgâne versus Geneză 1	53
4. O înțelegere biblică a umanității	63
5. O înțelegere biblică a umanității - Efectele păcatului	71
6. Călătoriile lui Avraam	84
7. Exodul	105
8. Imperiul hitit și cel egiptean (cca. 1500 î.Hr.)	108
9. Peregrinările prin pustie	122
10. Structura legământului	125
11. Cucerirea pământului făgăduinței	130
12. Împărțirea pământului între cele 12 triburi	133
13. Ciclurile judecății	139
14. Imperiul lui David și cel al lui Solomon	153
15. Imperiul divizat	161
16. Imperiile lumii	164
17. Imperiul ptolemeic și cel seleucid (cca. 240 î.Hr.)	187
18. Palestina în timpul Mântuitorului Iisus Hristos	214
19. Măgar pe cruce	263
20. Prima călătorie misionară a Sfântului Apostol Pavel	298
21. A doua călătorie misionară a Sfântului Apostol Pavel	301
22. A treia călătorie misionară a Sfântului Apostol Pavel	302
23. Așteptarea iudaică	307
24. Împlinirea în Evanghelii	310